ISSN 1648-9098
Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2010. 3 (19). 53–61

KAIMO PLĖTROS POLITINIAI PRIORITETAI IR SMULKAUS BEI VIDUTINIO VERSLO GALIMYBĖS LIETUVOJE

Kostas Žymantas Svetikas, Ignas Dzemyda, Gediminas Česonis
Mykolo Romerio universitetas

Anotacija

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, keitėsi politinė, ekonominė ir socialinė padėtis, ypač vystomas buvo žemės ūkis, kuris tapo pagrindiniu ramsčiu ekonomikos plėtojimo srityje. Straipsnyje analizuojami darnios kaimo plėtros ir smulkaus bei vidutinio verslo galimybės tiriant Europos Sąjungos žemės ūkio plėtros ir Lietuvos kaimo plėtros strateginius principus bei prioritetus. Straipsnyje atliekamas tyrimas, kuriuo siekiama ištirti, kokios yra smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybės kaimo vietovėse, su kokiomis problemomis susiduriama bei koks valstybės vaidmuo šiame kontekste. Tyrimas atliktas Telšių regione, tyrimo rezultatai atliepia ankstesnių Lietuvos regionų tyrimus (Ališauskas ir Jankauskienė, 2008), todėl tyrimo rezultatai gali atspindėti situaciją šalyje.

Pagrindiniai žodžiai: kaimo plėtra, Europos Sąjunga, žemės ūkis, smulkus ir vidutinis verslas

Įvadas

Straipsnio mokslinė problema, naujumas ir aktualumas. Europoje vykę reiškiniai, turėję tiesioginę įtaką Lietuvos agrarinei politikai, buvo Europos Sąjungos plėtra, Bendrosios žemės ūkio politikos reforma, Pasaulinės prekybos organizacijos susitarimai žemės ūkio ir maisto produktų prekybos liberalizavimo klausimais. Tai, kad Lietuva 2004 m. tapo Europos Sąjungos nare, be abejonės, darė įtaką Lietuvos agrarinei politikai. Nuo pat įstojimo dienos pradėti įgyvendinti Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos principai, tokie kaip supsprastintos išmokos ir rinkos reguliavimas.

Lietuva 2004 m. įsiliejo į bendrąją Europos Sąjungos rinką, kurioje garantuotas laisvas prekių, darbo jėgos ir kapitalo judėjimas. Laisvas prekių judėjimas atvėrė galimybę veikti didesnėje ir aktyvesnėje rinkoje, naudotis Europos Sąjungos eksporto paramos instrumentais. Laisvas darbo jėgos judėjimas suteikė galimybę įsidarbinti kitose Europos Sąjungos šalyse, jaunimui mokytis ir stažuotis Vakarų šalyse, įsisavinti naujas technologijas ir įgyti vadybos žinių. Laisvas kapitalo judėjimas sudarė palankias sąlygas užsienio investicijoms Lietuvos žemės ūkyje ir perdirbamoje pramonėje, geresnes žemės ūkio subjektų apsirūpinimo finansiniais ištekliais galimybes (Radzevičius, 2005). Nauji gyvensenos pokyčiai reikalauja sisteminio požiūrio į kaimo plėtrą (Jasaitis, 2008b).

Europos Sąjungos finansinė parama iki įstojimo į Europos Sąjungą ir Lietuvos Respublikai į ją įstojus, lėmė pasikeitimus daugelyje Lietuvos Respublikos ūkinės veiklos sektorių. Finansinė parama ypač didelę įtaką turėjo žemdirbystės sektoriui (Stankaitis, 2007).

Lietuvos ūkininkai sugebėjo pasinaudoti Bendrijos teikiama parama, ir ši parama tapo stipriu impulsu sektoriaus konkurencingumui augti (Melnikienė ir Vidickienė, 2007). Europos Sąjungos paramos lėšos buvo panaudotos ūkininkų ūkių ir maisto perdirbamosios pramonės įmonių modernizavimui, ūkininkų mokymui bei konsultavimui, alternatyvios veiklos plėtrai. Jos didino kaimo gyventojų pajamas, užimtumą ir gerino gyvenimo sąlygas kaime.

Narystė Europos Sąjungoje atvėrė dideles galimybes įvairiuose sektoriuose, ypač tai palietė Lietuvos žemės ūkio sektorių. Naujus šalies neurbanizuotų vietovių struktūrs pokyčius sąlygoja žemės privatnės nuosavybės teisės atkūrimas ir Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą (Jasaitis ir Ratkevičienė, 2008). Pasiekimai akivaizdūs, žemės ūkis Lietuvoje tapo sparčiausiai besivystančiu sektoriumi tiek ekonomikos, tiek socialinėse srityse. Tačiau tik kas septintas kaimiškų vietovių gyventojas yra tiesiogiai susijęs su agralinio sektoriaus veikla (Jasaitis ir Ratkevičienė, 2008).

Dėl netolygios socialinės ir ekonominės plėtros Lietuvoje labiausiai nukenčia kaimiški regionai (Svetikas ir Dzemyda, 2009a, 2009b, Jasaitis, 2008a), nes verslas dažniausiai plėtojamas miestuose, kur skiriamas didžiausias dėmesys tiek infrastruktūros plėtrai, tiek palankių verslui sąlygų sudarymui, tiek ir žmonių verslumo ugdymui. Ankstesės kaimo plėtros atvejo studijos (Ališauskas ir Jankauskienė, 2008) pažymi, kad svarbiausios kaimo plėtros tendencijos yra naujų įmonių ir verslų kūrimas. Smulkus ir vidutinis verslas yra vienas iš pagrindinių ekonomikos sektorių, turintis esminį poveikį kaimo vietovėms. Straipsnyje atliekamas tyrimas, kuriuo siekiama ištirti, kokios yra smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybės kaimo vietovėse, su kokiomis problemomis susiduriama bei koks valstybės vaidmuo šiame kontekste. Tyrimas atliktas Telšių regione, tačiau tyrimo rezultatai papildo ankstesnių tarpdisciplininių tyrimų rezultatus.

***Tyrimo objektas**:* Europos Sąjungos žemės ūkio politika, Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros politika, jos strateginiai principai ir prioritetai, smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybės Telšių apskrities įmonių atveju.

***Tyrimo tikslas**:* ištirti ar smulkus ir vidutinio verslo kaimo vietovėse yra pakankamai vystomas ir plėtojamas Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos ir nacionalinės kaimo plėtros strateginių prioritetų aspektu.

Tyrimo metodai: išanalizuoti Europos Sąjungos žemės ūkio politiką, išanalizuoti Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos strateginius principus ir prioritetus, atlikti smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybių kaimo vietovėse tyrimą Telšių apskrities smulkių ir vidutinių įmonių atveju.

Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika

Bendroji žemės ūkio politika – tai nuosekliai išplėtota perskirstomojo pobūdžio Europos Bendrijos politika, kurios svarbiausia paskirtis – iš Bendrijos biudžeto subsidijuoti žemės ūkio sektorių. Bendroji žemės ūkio politika yra specifinė Europos Bendrijos politikos sudėtinė dalis. Ji susiformavo šeštajame dešimtmetyje Vakarų Europoje, kur ilgai trukęs karas nualino šalis, sugriovė žemės ūkį ir sutrikdė aprūpinimą maisto produktais. Ankstyvoji Bendroji žemės ūkio politika visą dėmesį skyrė produktyvumo didinimui, kad vartotojai už prieinamą kainą nuolat galėtų įsigyti maisto produktų, o Europos Sąjungoje būtų sukurtas gyvybingas žemės ūkis.

Europos Bendrijos steigimo sutartyje (1957) yra nustatyti pagrindiniai Bendrosios žemės ūkio politikos tikslai:

1. Padidinti žemės ūkio našumą skatinant technikos pažangą ir laiduojant racionalų žemės ūkio gamybos plėtojimą bei geriausių gamybos veiksnių, ypač darbo jėgos panaudojimą;
2. Tokiu būdu laiduoti pakankamą kaimo gyventojų gyvenimo lygį, visų pirma didinant asmenų, dirbančių žemės ūkyje, asmenines pajamas;
3. Stabilizuoti rinkas;
4. Garantuoti tinkamą aprūpinimą;
5. Rūpintis, kad vartotojams produktai būtų tiekiami racionaliomis sąlygomis.

Formuojant Bendrąją žemės ūkio politiką ir specialius jos įgyvendinimo metodus, atsižvelgiama į:

1. Veiklos žemės ūkyje savitumą, kurį lemia žemės ūkio socialinė sandara ir struktūriniai bei natūralūs įvairių žemės ūkio regionų skirtumai.
2. Poreikį atitinkamus pertvarkymus atlikti palaipsniui.
3. Aplinkybę, kad valstybėse narėse žemės ūkis yra glaudžiai su visa ekonomika susijusi šaka (Europos Komisija, 1998).

2003 m. buvo įvykdyta pagrindinė Bendrosios žemė ūkio politikos reforma, kurios esmė – paramos tiesioginėmis išmokomis ir gamybos apimčių sąsajų panaikinimas, orientuojant ūkininkus gaminti produkciją ne dėl už ją mokamų išmokų, o dėl realios jos paklausos ir gaunamos naudos, parduodant produkciją rinkoje Bendrosios žemės ūkio politikos reforma siekiama Europos Sąjungos žemės ūkį pertvarkyti taip, kad jis taptų konkurencingesnis pasaulio rinkoje (Lisabonos sutartis, 2007). Žemės ūkio reforma – sudėtinė perėjimo iš planinės į rinkos ekonomiką dalis (Dužinskas, 2008). Pretenduojantiems į paramą įvesti privalomi aplinkosaugos, maisto saugos, gyvūnų ir augalų sveikatos, gyvūnų gerovės bei kiti reikalavimai, atsižvelgiant į vartotojų poreikius. Taip pat pradėtas taikyti moduliacijos principas, kai mažinant tiesiogines išmokas, sutaupytoji lėšų dalis perkeliama kaimo plėtros politikai finansuoti; sukurtas finansinės disciplinos mechanizmas, užtikrinantis, kad nebūtų viršijamos rinkos reguliavimui numatytos išlaidos. Pagal šią reformą Bendroji žemės ūkio politika evoliucionavo nuo žemdirbių pajamas ir žemės ūkio produkcijos lygį palaikančios politikos link politikos, orientuotos į žemės ūkio produkcijos kainų mažinimą, nemažinant žemdirbių pajamų, paisančios aplinkos apsaugos reikalavimų bei skatinančios kaimo plėtrą bei atskiriančios dalį paramos nuo gaminamos produkcijos (Trakelis, 2007). Nors žemės ūkio politika yra pakankamai efektyvi, tačiau inovacijų politikos integracija kaimo plėtros strateginiame valdyme plačiau vyksta strategijų, o mažiau – priemonių lygmenyje (Baležentis, 2008). Siektina, kad kaimo plėtroje būtų taikomi naujausi kaimo vystymo modeliai. Pavyzdžiui Šiaulių apskrities atvejo studija rodo, kad savivaldybėse siekiama sukurti industrinius arealus kaimiškuose vietovėse, kurie pritrauktų investicijas, naudingas kaimiškų vietovių gyventojams (Nausėda ir Tamošiūnas, 2008). Tokiu būdu galėtų būti subalansuoti neurbanizuotų teritorijų kaitos procesai, skarinant regiono ekonominį ir socialinį progresą.

Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos strateginiai principai ir prioritetai

Pagrindinė neurbanizuotų vietovių plėtros strateginė kryptis – jų ekonominės veiklos įvairinimas (Jasaitis ir Ratkevičienė, 2008). Nacionalinė 2007-2013 metų kaimo plėtros strategija (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2007b) buvo priimta vykdant įsipareigojimus, nurodytus Europos Tarybos (2005) 1698/2005 reglamente „Dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai paramos kaimo plėtrai“ bei Tarybos sprendimas dėl Bendrijos strateginių gairių kaimo

plėtrai (2007-2013 m. programavimo laikotarpis) (Europos Bendrijų komisija, 2005). Lietuva viena pirmųjų Europos Sąjungos šalių narių parengė ir pristatė Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programą (Lietuvos žemės ūkio ministerija, 2007a), todėl šios programos patvirtinimas lėmė Nacionalinės kaimo plėtros strategijos kūrimą.

Nacionalinė 2007-2013 metų kaimo plėtros strategija (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2007b) susideda iš keturių pagrindinių krypčių bei toms kryptims nustatytų tikslų, o kiekviena kryptis yra finansuojama Žemės ūkio fondo kaimo plėtrai paramos, skirtos Lietuvai, lėšomis. Visa kaimo plėtros programa yra įgyvendinama horizontaliai, tai reiškia, kad ši programa apima visą Lietuvos teritoriją, o kai kuriais aspektais atsižvelgiant į regioninius skirtumus. Lietuvos kaimo plėtros strategijos vizija numato:

1. sustiprinti žemės ūkio, maisto ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumą paremiant pertvarkymo, plėtros ir naujovių diegimo procesus;
2. padidinti aplinkos ir kraštovaizdžio vertę remiant ekologiškus žemėtvarkos metodus;
3. pagerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse, skatinti įvairią ūkinę veiklą ir vietinį bendradarbiavimą.

Nacionalinė 2007-2013 metų kaimo plėtros strategija (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2007b) įgyvendinama pagal keturias kryptis:

1. Žemės, maisto ir ūkio miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas. Šios krypties pagrindinis tikslas – plėtoti modernų, gebantį konkuruoti žemės, maisto ūkį ir miškininkystės sektorių. Šiam tikslui pasiekti yra iškelti tokie uždaviniai – ūkio ir miško valdų struktūros ir infrastruktūros gerinimas, modernizavimas, pažangių technologijų ir inovacijų diegimas, produktų kokybės ir rinkodaros gerinimas, žmogiškojo potencialo stiprinimas.
2. Aplinkos ir kraštovaizdžio stiprinimas. Krypties tikslas – gerinti aplinką, kraštovaizdį, racionaliai naudojant žemės išteklius bei remiant tausojančio žemės ir miškų plėtrą. Šio tikslo pagrindiniai uždaviniai – aplinkai palankios ūkininkavimo praktikos skatinimas, klimato kaitos mažinimas, biologinės įvairovės išsaugojimas ir ūkinės veiklos palaikymas.
3. Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas ir ekonominės veiklos įvairinimas. Krypties tikslas – gerinti gyvenimo kokybę ir gerinti gyventojų užimtumą kaimo vietovėse, o keliami uždaviniai – alternatyvių pajamų šaltinių ir darbo kaime kūrimas, fizinės ir socialinės kaimo infrastruktūros gerinimas, žmogiškojo potencialo stiprinimas.
4. LEADER metodo įgyvendinimas. Krypties tikslas – skatinti kaimo plėtrą ir ugdyti bendravisuomeniškumą vietos iniciatyvos ir partnerystės pagrindais. Šiam tikslui pasiekti yra iškeltas pagrindinis uždavinys - vietinės iniciatyvos, partnerystės, bendradarbiavimo skatinimas. Žmogiškųjų išteklių plėtra siekiant sėkmingo vietos veiklos grupių strategijų parengimo ir įgyvendinimo ir kaip rezultato – bendruomenių ugdymo.

Be abejonės, norint pasiekti bendrą strategijos tikslą, reikia daug pastangų ir lėšų. Jau vien tai, kad kaimo vietovės Lietuvoje užima apie 97 proc. bendro teritorijos ploto ir jose gyvena 1/3 visų gyventojų, akivaizdu, kad vien galimybių, kurias teikia Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai neužteks bendram tikslui pasiekti. Daugeliui priemonių taip pat skiriama lėšų iš Regioninės plėtros, Socialinio, Sanglaudos ir Žuvininkystės fondų, be to valstybės paramos priemonės taip pat papildo veiksmus, įgyvendinamus pagal šią priemonę.

Už Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos (Lietuvos žemės ūkio ministerija, 2007a) įgyvendinimą yra atsakingos yra šios institucijos – Žemės ūkio ministerija (vadovaujanti institucija), Nacionalinė mokėjimo agentūra (įgyvendinančioji institucija) ir Priežiūros komitetas, kuris susideda iš visų suinteresuotų valstybinių įstaigų nevyriausybinių organizacijų atstovų. Pagrindinės funkcijos yra paskirstytos taip – Žemės ūkio ministerija atsakinga už Kaimo plėtros programų įgyvendinimą, Nacionalinė mokėjimo agentūra atsakinga už įgyvendinimo priežiūrą ir kokybišką bei periodišką ministerijos informavimą apie programos vykdymo eigą; priežiūros komiteto paskirtis – įvertinti viso Kaimo plėtros programos įgyvendinimo proceso efektyvumą ir kokybę.

Kaimo plėtros priemonės planuojamos remiantis svarbiausiomis, kaimo žmonių visuotinai pripažintomis problemomis, kurių dauguma yra infrastruktūrinio pobūdžio (Ališauskas ir Jankauskienė, 2008). Šios priemonės reikalauja didelių finansinių ir žmogiškųjų išteklių, o tai sudaro prielaidas įvairiapusiams barjerams, galintiems apsunkinti kaimo plėtros priemonių įgyvendinimą. Todėl kyla poreikis tirti ir svarstyti kaimo plėtros politikos finansines priemones.

Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybių kaimo vietovėse tyrimo metodologija

Kaimo plėtra grindžiama aktyviu kaimo žmonių dalyvavimu, integraliu Europos sąjungos, valstybės ir vietinės valdžios kaimo iniciatyvų palaikymu (Ališauskas ir Jankauskienė, 2008). Smulkųjį ir vidutinį verslą galima pavadinti kai vienu iš dinamiškiausių, nuolat besikeičiančių, turinčio lemiamą įtaką ekonomikos augimui ir socialinių santykių stabilumui.

Steigti ir skatinti smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą yra svarbu, nes tai – šalies ekonomikos augimo pagrindas ir vienas svarbiausių darbo vietų kūrimo šaltinių. Smulkaus ir vidutinio verslo svarbą analizuoja daug akademikų, mokslininkų, jo svarba buvo patvirtinta daugybės tyrimų. Verslumas, smulkaus ir vidutinio verslo įtaka Lietuvos ekonomikai yra visuotinai pripažįstami ekonominio ir socialinio vystymosi plėtros varikliu, jų plėtra – būtina užimtumo ir tarptautinio konkurencingumo augimo prielaida (Misiūnas, 2008). Mažos įmonės lengviau perima naujoves, yra mobilesnės ir greičiau prisitaiko prie kintamos aplinkos, palengvina ekonominių išteklių perkėlimą iš smunkančių į besiplėtojančius sektorius. Taip veikdamos struktūrinius šalies pokyčius, tampa atsinaujinimo varikliu (Mažylis, 2006). Smulkus ir vidutinis verslas atitinka bendrojo intereso tikslus, todėl jo sukuriama bendrojo vidaus produkto dalis šiuolaikinėje ekonomikoje nuolat didėja (Štreimikienė, Dapkus ir Šivickas, 2007).

Kaimo vietovėse, smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai ir verslumo skatinimui jose turi būti skiriamas daug didesnis dėmesys (Ribišauskienė ir Uždavinienė, 1999, Ribišauskienė, 2007), nes neurbanizuotų vietovių ekoniminės veiklos perspektyvas plečia naujų įmonių (tiek susijsių su agrariniu sektoriumi, tiek ir nesusijusių) kūrimas (Jasaitis ir Ratkevičienė, 2008). Šiuo pagrindu tikslinga išsiaiškinti, smulkaus ir vidutinio verslo reikšmę ekonomikos raidai.

Bet kokio verslo plėtra Lietuvoje neapsieina be valstybės pagalbos ir dalyvavimo. Valstybės politika vaidina du pagrindinius vaidmenis – yra verslo plėtros proceso dalyvė ir reguliuotoja (Dapkus, 2008). Valstybės vaidmuo formuojant verslo plėtros sąlygas ir kuriant infrastruktūrą yra labais svarbus, nes nustato pagalbos ūkio subjektams sąlygas ir prioritetus bei valstybės pagalbos formas ir apribojimus. Svarbų vaidmenį tiek smulkaus ir vidutinio verslo, tiek stambaus verslo rėmimo sistemoje taip pat užima paslaugų verslui tinklo įstaigos, jų vykdoma veikla bei tai, kiek teikiamų viešųjų paslaugų verslui teikimo sistema atitinka verslo klientų poreikius ir rėmimo instrumentai iš esmės neiškraipo rinkos dėsnių ir laisvos konkurencijos.

Didelis vaidmuo tenka Europos Sąjungos teikiamai paramai verslo plėtojimo srityse. Europos Sąjunga didelį dėmesį teikia smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai šalyje ir ypač kaimo vietovėse. Verslas Lietuvoje plėtojamas netolygiai, nes jis dažniausiai plėtojamas miestuose, kur skiriamas didžiausias dėmesys tiek infrastruktūros plėtrai, tiek palankių verslui sąlygų sudarymui, tiek žmonių verslumo ugdymui (Adomaitienė ir Šilingienė, 2008). Tuo tarpu kaimo gyventojų verslumo ugdymo poreikiai nepakankamai tenkinami. Šiuo pagrindu, Nacionalinė 2007-2013 metų kaimo plėtros strategijoje (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2007b) viena iš keturių veiklos krypčių tikslų yra siekti gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimo ir ekonominės veiklos įvairinimo.

Finansinė parama be abejonės yra vienas iš svarbiausių veiksnių sąlygojančių smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą kaimo vietovėse, tačiau ne mažiau svarbu yra pačių kaimo gyventojų verslumo didinimas ir skatinimas. Kaimo gyventojų verslumas – įgimtų ar įgytų asmeninių savybių visuma, būdinga tam tikriems kaimo gyventojams, kuri leidžia kurti ekonominę ir socialinę vertę, sugebant pritraukti investicijas bei savo veikla sudominti potencialius paslaugos ar prekės vartotojus, esant palankiai išorės aplinkos įtakai (Adamonienė ir Šilingienė, 2007).

Pagrindinės kaimo plėtros kliūtys tampa šiuolaikinės socioekonominės reidos tendencijas ignoruojantis požiūris į kaimą bei jo gyventojus ir vienpusiška orientacija į stambų agrarinį verslą (Jasaitis ir Ratkevičienė, 2008). Todėl smulkus ir vidutinis verslas yra svarbus šalies ekonominiu, socialiniu ir evoliuciniu aspektu. Europos Sąjunga jam skiriam labai didelį dėmesį, nes iš jo dažniausiai gimsta pokyčiai, idėjos; jis lankstus ir mobilus, gebantis sparčiai diegti naujoves, kurti naujas darbo vietas; prisideda prie regionų ekonominio augimo. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo įstatyminė bazė nustato smulkiojo ir vidutinio verslo subjektus, jiems taikomas valstybės paramos formas ir kitas šiam verslui svarbias nuostatas. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtojimas kaimo vietovėse yra itin svarbus, nes yra vienas iš alternatyvų siekiant išvengti netolygios ūkio plėtros. Taip pat svarbu skatinti kaimo žmonių verslumą, t.y. tiek vidinius tiek išorinius verslumo veiksnius.

Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybių Lietuvos kaimo vietovėse tyrimas

Atliekant smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybių kaimo vietovėse tyrimą siekiama ištirti smulkaus ir vidutinio verslo kaimo vietovėse galimybes, vystant ir plėtojant verslą. Tyrime apklaustos smulkios ir vidutinės įmonės Telšių apskrityje. Apklausa vykdyta 2009 m. ketvirtą ketvirtį. Tyrimu siekta nustatyti respondentų nuomonę apie verslininkystės padėtį šalyje, jo plėtojimo galimybes, išsiaiškinti problemas, su kuriomis susiduria smulkus ir vidutinis verslas, išsiaiškinti, ar apklausiama smulkaus ir vidutinio verslo atstovų grupė naudojasi (-osi) valstybės ir Europos Sąjungos teikiama parama bei jų nuomonę apie pramos gavimo problemas, įgūdžius, gebėjimus reikalingus verslumui

Tyrimo metu į apklaustos 93 įmonės, kuriuose dirba iki 50 žmonių (smulkios įmonės) ir vidutinio dydžio įmonės, kuriuose dirba nuo 50 iki 250 darbuotojų. Tyrimo paklaida n=0,08. Tyrime dalyvavo 119 vyrų ir 81 moteris, bendras amžiaus vidurkis siekė

45-59 metus. Daugiausia respondentų buvo su profesiniu išsilavinimu – 32,5 proc. ir aukštuoju – neuniversitetiniu – 26,5 proc.

Iš visų apklaustųjų 56 proc. jau užsiima savo verslu, tik 7 proc. ketina pradėti savo verslą, 23,5 proc. apie tai negalvoja ir 13,5 proc. apklaustųjų neketina pradėti savo verslo.

Į klausimą, ar gauna pakankamai informacijos apie verslo plėtojimo galimybės, teigiamai atsakė 30 respondentų, informacijos galėtų būti daugiau – 145, o negauna visiškai – 25. Iš gautų rezultatų galima teigti, kad informacijos sklaida apie verslo plėtojimo galimybes vyksta, tačiau ji nėra pakankama.

Į klausimą, kas labiausiai padėtų imtis verslo kūrimo, 24 proc. nurodė, kad labiausiai padėtų valstybės/savivaldybės pagalba, nemažiau svarbi palanki verslui aplinka (20,5 proc.) bei informacijos sklaida apie verslo kūrimo galimybes – 19 proc. Taip pat prie verslo kūrimo pradžios prisidėtų verslo informacijos centrų pagalba (15,5 proc.), didesnis verslininkystės skatinimas (11,5 proc.) bei kitos respondentų nurodytos įtakos (9,5 proc).

Siekiant išsiaiškinti, kokie pagrindiniai veiksniai neigiamai įtakoja, siekiant pradėti verslininkystę, 56,5 proc. apklaustųjų nurodė, kad menka valstybės pagalba yra viena iš pagrindinių kliūčių veiklai vykdyti, 50,8 proc. – esama įstatyminė bazė. Kiti nepalankūs, bet darantys didelę įtaką, faktoriai – sudėtinga šalies ekonominė situacija, dideli mokesčiai, didelė konkurencija (1 pav.).

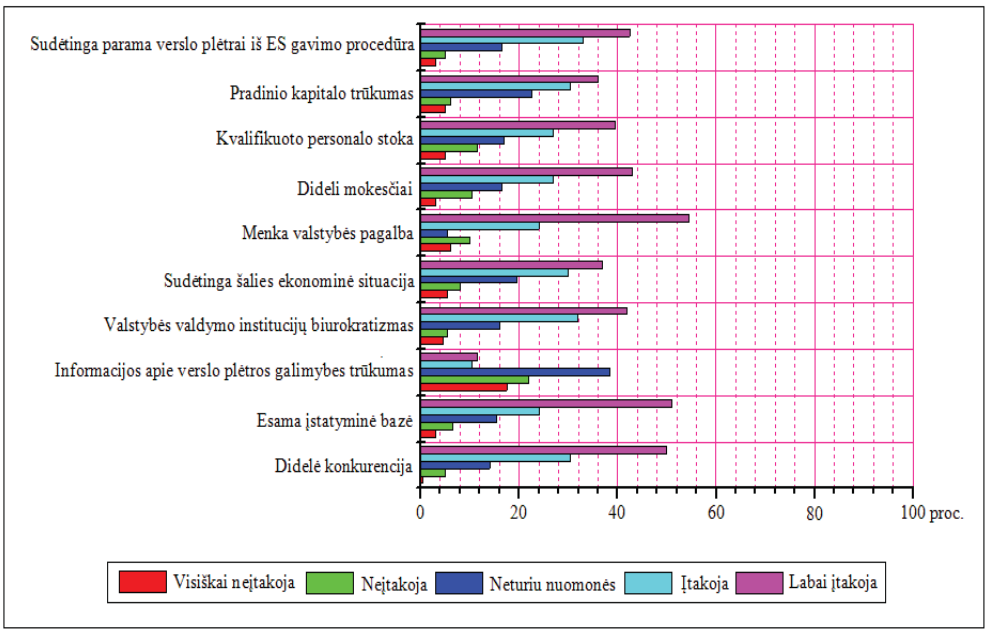

1 pav. Kliūtys darančios įtaką verslo kūrimui

Labiausiai plėtoti verslą, remiantis respondentų nuomone, padėtų finansinė parama (taip mano 32,5 proc. apklaustųjų) bei kreditavimo ir verslo draudimo lengvatos (21 proc.). Nemažiau svarbios priemonės – tam tikrų įstaigų konsultacijos rengiant verslo planus (16,5 proc.), teisinė konsultacija (12 proc.), parama darbuotojų kvalifikacijos kėlimui (10 proc.) bei kitos priežastys (8 proc.).

Remiantis respondentų nuomonės pasiskirstymu, atsakant į klausimus apie problemas, su kuriomis susiduriama siekiant paramos iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų, galima teigti, kad didžiausia problema yra dideli reikalavimai paramai gauti (taip mano 38,5 proc. apklaustųjų), siekiant įsisavinti paramą didelė kliūtys yra nuosavų lėšų stoką (26 proc.). Kitos nemažiau svarbios problemos, su kuriomis susiduria besikreipiantys paramos yra žinių stoka rengiant projektus (20,5 proc.), informacijos apie paramą stoka (8,5 proc.) bei užsienio kalbų mokėjimo trūkumas (6,5 proc.).

Kiekvienas priimdamas sprendimą pradėti verslą įvertina įvairias aplinkybes. Kaip parodė tyrimo rezultatai (3 pav.), svarbiausi veiksniai, anot respondentų, yra svarbu pradinis kapitalas (taip mano 47,5 proc. apklaustųjų), tinkama verslo idėja (42,5 proc.), bei verslo perspektyvos (35 proc.). Nemažiau svarbūs, tačiau šiek tiek mažesnės reikšmės, respondentams pasirodė šeimyninių aplinkybių pokyčiai, ryšiai su tinkamu verslo partneriu bei nepasitenkinimas buvusia padėtimi.

Kiekvienas pradedantis verslą susiduria su daugybe rizikos veiksnių, kurie gali turėti įtakos verslui. Teigiama ar neigiama linkme iškilusi rizika paveiks verslą, be abejonės priklauso nuo individualių asmens sugebėjimų. Tačiau svarbiausi veiksniai (4 pav.), kurie kelią didžiausią baimę pradedant verslą, yra ban-

kroto rizika (taip mano 55 proc. apklaustųjų), baimė prarasti nuosavybę (53 proc.), nesėkmės baimė (45,5 proc.). Įgūdžių stoka – viena aktualiausių problemų, ypač kaimo vietovėse, keliančių baimę imtis verslo – taip nurodė 42,5 proc. apklaustųjų.

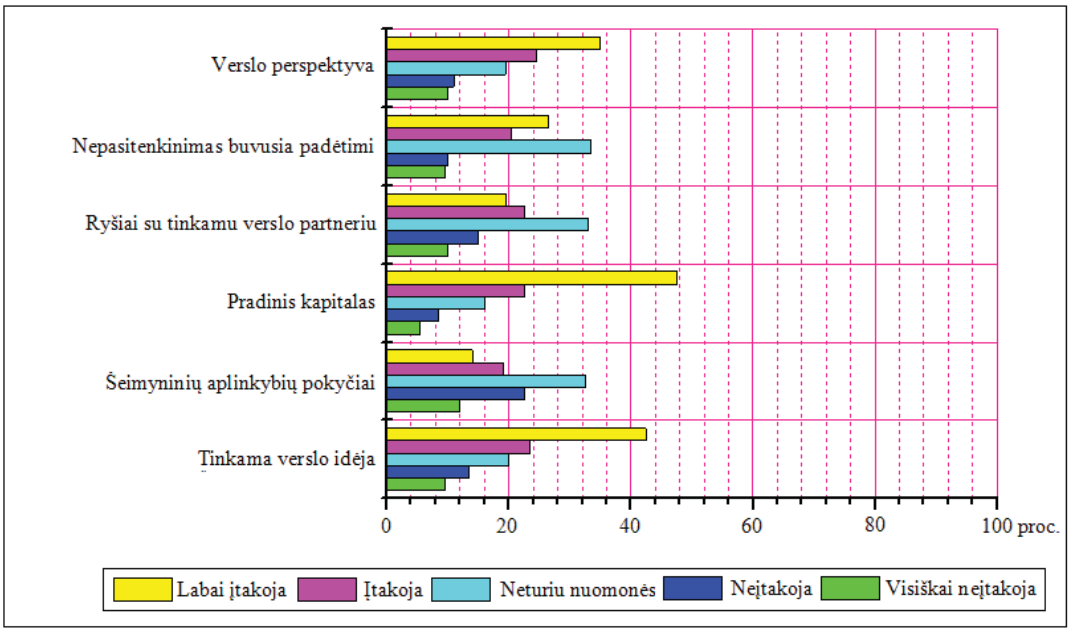

3 pav. Svarbiausi veiksniai, kuriuos būtina įvertinti pradedant verslą

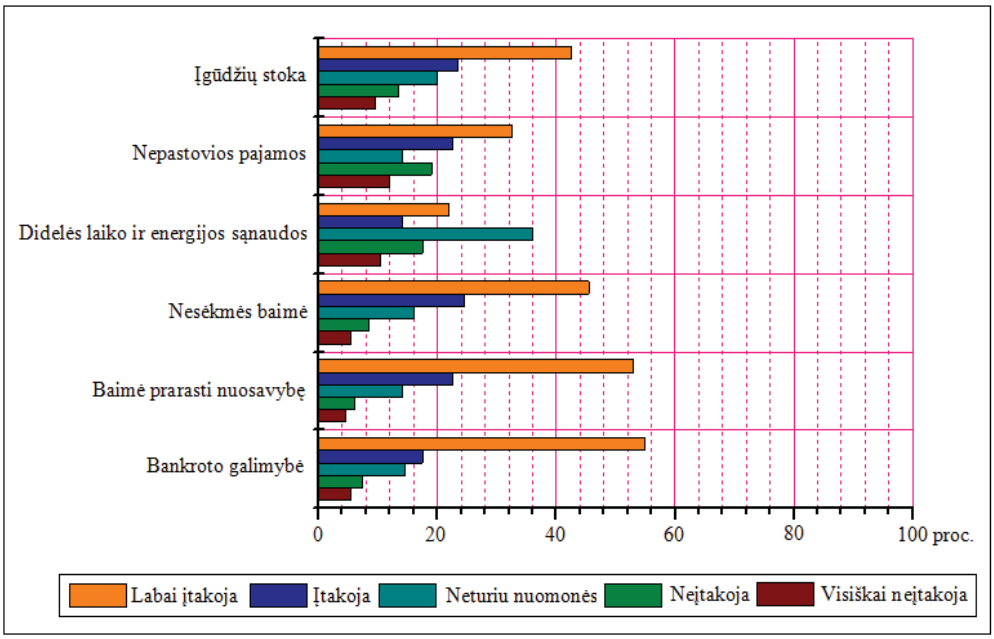

4 pav. Veiksniai, keliantys didžiausią baimę pradedant savo verslą

Atliktas smulkaus ir vidutinio dydžio plėtros galimybių tyrimas kaimo vietovėse atskleidė, kad smulkus ir vidutinis verslas nėra pakankamai skatinamas, labiausiai verslo imtis padėtų didesnė valstybės/ savivaldybės pagalba, informacijos sklaida apie verslo kūrimo galimybes. Prioritetinis veiksnys imantis verslo išlieka palanki verslui aplinka. Sudėtinga šalies ekonominė situacija, dideli mokesčiai, menka valstybės rodoma iniciatyva verslo plėtojimo srityje, sudėtinga parama verslo plėtrai iš Europos Sąjungos gavimo procedūra yra bene svarbiausi veiksniai neigiamai įtakojantys verslo idėjos perspektyvą. Labiausiai verslą plėtoti padėtų finansinė parama, kreditavimo ir verslo draudimo lengvatos, įstaigų konsultacijos rengiant verslo planus. Šie rezultatai papildo ankstesnių tyrimų (Ratkevičienė, 2008, Ališauskas ir Jankauskienė, 2008) rezultatus.

Dauguma apklaustųjų verslą pradėjo gauta parama

iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų, skirtų smulkiam ir vidutiniam verslui kaimo vietovėse plėtoti. Tačiau siekiant gauti šią paramą, respondentai susidūrė su dideliais reikalavimais paramai gauti. Nemažiau svarbios problemos, siekiant paramos iš Europos Sąjungos yra nuosavų lėšų stoka, žinių stoka rengiant projektus, informacijos apie paramą stoka.

Kiekvienas priimdamas sprendimą pradėti verslą susiduria su daugybe rizikos veiksnių, kurie gali turėti įtakos. Veiksniai, keliantys baimę pradedant verslą yra bankroto rizika, nuosavybės praradimas, nesėkmės baimė.

Išvados

1. Lietuvos narystė Europos Sąjungoje lėmė pasikeitimus daugelyje Lietuvos Respublikos ūkinės veiklos sektorių. Bendroji žemės ūkio politika sulaukia kritikos ir buvo nekartą reformuojama. Kaimo plėtra tapo kertiniu akmeniu reformuotoje Bendrojoje žemės ūkio politikoje, žemės ūkis imtas vertinti ne vien kaip nepakeičiamų maisto žaliavų tiekėjas, bet ir už daugelį kitų papildomų funkcijų, kurios skatina socialinę, ekonominę, aplinkosauginę žmonių gerovę.
2. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, kaimo plėtros politikoje ima ryškėti poindustrinės ekonomikos bruožai, kurios pagrindiniai ištekliai – žinios, išsilavinimas, ekonomikos tobulinimas, individualizmas, darbo našumas vertinamas ne kiekybe, o kokybe, materialiosios vertybės nebėra tokios svarbios. Kaimo plėtros strategija vis dar pernelyg glaudžiai siejama su žemės ūkiu, tačiau ji bus optimaliai efektyvi, tik tada, kai žemės ūkio sektorius nebus laikomas integruojančiu kaimo politikos centru.
3. Smulkaus ir vidutinio verslo plėtra kaimo vietovės yra reikalinga ir būtina. Atliktas empirinis tyrimas atskleidė, kad smulkaus ir vidutinio verslo plėtra yra vertinama gan palankiai, tačiau susiduriama su didelėmis verslo pradžios kliūtimis. Opiausios problemos verslo pradžiai yra: menka valstybės pagalba, finansinių lėšų trūkumas, administracinė ir teisinė bazės, verslo rizika, įgūdžių, tam tikrų žinių stoka, sudėtinga Europos Sąjungos paramos gavimo procedūra.
4. Galimi sprendimo būdai, siekiant užtikrinti optimalią ir efektyvią smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą kaimo vietovėse:

   4.1. Teisinės, finansinės paramos bei mokesčių lengvatų reglamentavimas, prioritetą teikiant smulkiam ir vidutiniam verslui kaimo vietovėse. Tokiu būdu būtų sudarytos sąlygos didesnėms mokesčių lengvatoms, palankesnėms kreditavimo sąlygoms.

   4.2. Užtikrinti mokymo, įgūdžių tobulinimo, kompiuterinio raštingumo ugdymo, konsultavimo paslaugų prieinamumą smulkaus ir vidutinio verslo subjektams kaimo vietovėse. Tikslinga šiuo atveju, teikti finansinę paramą įsigyjant kompiuterinę įrangą ir programas, užtikrinti naudojimosi internetu prieinamumą bei gyventojų mokymą apie kompiuterius, informacines technologijas, jų teikiamas galimybes.

   4.3. Dėl nepakankamos finansinės paramos kaimo vietovėse veikiančiose įmonėse retai naudojama šiuolaikinė technika, dėl to padidėja išlaidos, yra nepakankama produktų gamyba, menkas konkurencingumas. Finansinės paramos suteikimas naujoms technologijoms įgyvendinti, naujų konkurencingų produktų gamybos bei kooperacijos skatinimas palengvintų šios problemos sprendimą.
5. Tyrimas patvirtino, kad smulkus ir vidutinis verslas kaimo vietovėse nėra pakankamai plėtojamas ir skatinamas, pasitvirtino. Dėl menkos valstybės pagalbos, nepakankamai išvystytos infrastruktūros, sunkinančios aplinkybės siekiant paramos iš Europos Sąjungos, įgūdžių bei tam tikrų žinių stokos, neišnaudojamas smulkaus ir vidutinio verslo potencialas kaimo vietovėse, o tai tampa rimta kliūtimi šalies ekonominės galios stiprėjimui, lemia nepageidaujamas socialines pasekmes.

Literatūra

1. Adamonienė R., Šilingienė V. Lietuvos Kaimo gyventojų verslumo ypatumai// Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Mokslo darbai. Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2008. P. 6-11;
2. Ališauskas K., Jankauskienė A. Kaimo plėtros tendencijos Plungės rajone. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2008. 2 (11), p. 34-43.
3. Baležentis A. Inovatyvumo metodiniai aspektai kaimo plėtros strateginiame valdyme. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2008. 2 (11), p. 63-68;
4. Dapkus R. Žemės konsolidacija kaip vienas esminių kaimiškųjų regionų subalansuotos plėtros veiksnių// Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Mokslo darbai. Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2008. P. 54-55; 59-61;
5. Dužinskas R. (2008). Agralinio sektoriaus transformacija: retrospektyvinis žvilgsnis ir perspektyvos. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2008. 2 (11), p. 27-33;
6. Europos Bendrijų komisija (2005). Tarybos sprendimas dėl Bendrijos strateginių gairių kaimo plėt-

rai (2007-2013 m. programavimo laikotarpis). http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0304:FIN:LT:PDF
7. Europos bendrijos steigimo sutartis (1957). Žiūrėta internete 2010-03-17 adresu http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html#anArt159
8. Europos Komisija (1998). Steigimo dokumentų rinktinė. Vilnius: Vertimas, 1998. P. 63-65; 109-123; 187-193; 239-245; 247-251; 261-265; 273-283;
9. Europos Tarybos reglamentas „Dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai paramos kaimo plėtrai“//EB. 2005 Nr. 1698/2005.
10. Jasaitis J. (2008a). Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 1 (10), p. 47-63.
11. Jasaitis J. (2008b). Šiuolaikinio lietuviškojo kaimo vizijos kūrimas. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2008. 2 (11), p. 15-27.
12. Jasaitis J., Ratkevičienė V. Vietinės ūkinės veiklos įvairinimo kaimo vietovėse šiuolaikiių galimybių tyrimas. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2008. 1 (10), p. 64-81
13. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. Žiūrėta internete 2010-03-17 adresu http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LT:HTML
14. Lietuvos žemės ūkio ministerija (2007a). Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programa, kuriai buvo pritarta Europos Sąjungos Kaimo plėtros komitete 2007 m. rugsėjo 19 dieną (oficialus vertimas į lietuvių kalbą). Žiūrėta 2010-03-17 adresu http://www.kaimotinklas.lt/kaimo-pletros-2007-2013-metu-programa-ir-strategija-48/Lt/oficialus-kpp-2007-2013-bendroji-dalis-final1vert-lt-pdf-5.html
15. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (2007b). Nacionalinė 2007-2013 metų kaimo plėtros strategija. Žiūrėta 2010-03-17 adresu http://www.kaimotinklas.lt/kaimo-pletros-2007-2013-metu-programa-ir-strategija-48/Lt/strategija-nsp-lithuania-2007-09-14-revised-be-track-lt-pdf-7.html
16. Mažylis L. Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui administravimo Lietuvoje europinis kontekstas//Viešoji politika ir administravimas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006. P. 37-45;
17. Melnikienė R., Vidickienė D. Lietuvos kaimo raidos stebėsenos ir vertinimo sistemos kūrimo principai//Žemės ūkio mokslai. Lietuvos mokslų akademija. Mokslo darbai. – T. 14, 2007. P. 2-10;
18. Misiūnas A.. Verslo plėtros įtaka šalies ekonomikai. Lietuvos statistikos darbai // ISSN 1392-642X. 2008 (47), 25 – 35.
19. Nausėda A., Tamošiūnas T. Kaimiškų vietovių plėtros pokyčiai Šialių apskrityje. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2008. 2 (11), p. 115-126.
20. Radzevičius G. Esminiai agrarinės politikos pokyčiai, Lietuvai tapus ES nare // Lietuvos žemės ūkis ir kaimo plėtra 2004. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2005. P. 9-13
21. Ribašauskienė E. Alternatyvių žemės ūkiui verslų plėtrą kaimo vietovėse// Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2007. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2008. P. 189
22. Ribašauskienė E., Uždavinienė V. Lietuvos kaimas. Regioniniai ypatumai (integracijos į Europos Sąjungą kontekste). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 1999. P. 12-29; 32-39; 52; 61-67; 109-117
23. Stankaitis R. Europos Sąjungos paramos žemės ūkiui priemonių įvertinimas: tyrimo rezultatai // Ekonominės ir socialinės politikos studijos. Mokslinių straipsnių rinkinys (III). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2007. P. 96-97
24. Štreimikienė D., Dapkus R., Šivickas G. Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimas// Ekonomika. – T. 80, 2007. P. 84-89; 92-94; 99-102
25. Svetikas, K. Ž., Dzemyda, I. (2009a). An approach to the evaluation of regional inequalities: a case study of Lithuanian counties // Intelektinė ekonomika = Intellectual economics : mokslo darbų žurnalas. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas. ISSN 1822-8011. 2009, Nr. 2(6), p. 96-107. Prieiga per internetą: <http://www3.mruni.lt/~int.economics/>.
26. Svetikas, K. Ž., Dzemyda, I. (2009b). Sustainable Regional Convergence: the Case Study of Lithuanian Counties. // EURO mini conference „Knowledge-Based Technologies and OR Methodologies for Strategic Decisions of Sustainable Development” (KORSID-2009): 5th international conference. September 30-October 3, 2009, Vilnius Lithuania / Ed. M.Grasserbauer, L.Sakalauskas, E.K.Zavadskas. Vilnius : Technika, 2009. ISBN 9789955284826. p. 550-554.
27. Trakelis D. Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos raidos perspektyvos ir Lietuvos interesai//Politologija. – T. 48, 2007. P. 88-94; 101-106

K. Ž. Svetikas, I. Dzemyda, G. Česonis

Political Priorities of Rural Development and Small and Medium Business Opportunities in Lithuania

Summary

Lithuania regained its independence, changed the political, economic and social situation, in particular, has been developed in agriculture, which has become a key pillar of economic development. The paper analyzes sustainable rural development and small and medium-sized business opportunities for the investigation of the European Union on agricultural development and rural development Lithuanian strategic principles and priorities. In the article is presented results of survey, which aims to investigate the small and medium business development opportunities in rural areas, what are the problems encountered and how the state's role in this context. The study was conducted in the region of Telšiai, but the results reflect the situation throughout the Lithuania.

Small and medium business development in rural areas are needed and necessary. An empirical study revealed that small and medium-sized business development is seen quite positively, but there is a significant barriers. Most burning problems of business start-up are: low public support, a lack of financial resources, administrative and legal framework of business risk, skills, lack of certain knowledge, the complicated procedures for obtaining assistance.

Possible solutions to ensure optimal and efficient small and medium enterprise development in rural areas are:

1. Legal, financial assistance and tax relief regulations, with priority given to small and medium-sized businesses in rural areas. This would allow for greater tax advantages, favorable credit conditions;
2. Ensure the training, skills, computer literacy, education, counseling services are available to small and medium businesses in rural areas. It is appropriate in this case, to provide financial support for the purchase of computer equipment and programs to ensure Internet access and training people on computers, information technologies and their possibilities.
3. The lack of financial support for firms in rural areas are rarely used in modern technology, resulting in increased costs, inadequate production, the lack of competitiveness. Financial aid in the implementation of new technologies and new competitive products and the promotion of cooperation to facilitate the solution of this problem.

The study confirmed that small and medium businesses in rural areas are not sufficiently developed and promoted. The poor state aid to underdeveloped infrastructure to support the aggravating circumstance, certain skills and lack of knowledge, not being used for small and medium business potential in rural areas, and it becomes a serious obstacle to strengthen that country's economic power leads to undesirable social consequences.

Keywords: rural development, European Union, agriculture, small and medium business.